

Ocskay Gáspár Pozsony város főkapitánya 1621-ben.

Az újabb történelmi kutatás, az eddig féltő gonddal őrzött családi levéltárak adatain kívül, tanulmányozásának keretébe belevonta azon figyelemre alig méltatott anyag-tömeget, mely levelezésekből, gazdasági feljegyzésekből stb. áll, s abból számos olyan körülményt tárt fel, melyek által a már eddig köztudatba átment eseményekre, az azokban szerepelt személyekre, újabb fényhatásokat csoportosítva, mint valami fényképfelvétel előhívására. előtűnnek azok is, akikről mindeddig csak azt tudtuk, hogy részök volt azok létrejöttében. Mennyit nyert ezáltal a művelődés, a gazdaságtörténet; mennyit a családtan nem egy homályos részlete? Tudják mindazok, kik részletesen foglalkoznak vele. De jutott belőle a magyarnak, mint kitűnőleg katona nemzetnek, multjára vonatkozó tudásunknak is.

Ez utóbbi szempontból érdekes Ocskay Gáspár pozsonyi főkapitánysága, melyről alább óhajtok írni.

Ocskay Gáspár azon régi nyitramegyei nemes családból származik, mely hatszáz évnél tovább bírta a Dudvág mellett fekvő Ocskó falut, melyről nevét írja. Atyja Ocskay János, anyja Anna, nagyluchei Lipchey Gáspár és petrovinay Püsky Zsófia gyermeke. Ő a családnak azon ágából származott, mely a nagyobb elszaporodás után nem tudván megélni az öröklött kis birtokrészen, tisztséget — jobbára várnagyságot — vállalt a szomszédos nagybirtokosoknál. Így tudjuk az Ocskóval keletnek szembefekvő Temetvény várában Ocskay Mihály (1426), Léván (1555) Ocskay Imre, Vág-Besztercén ugyanaz (1560), Oláh Miklós esztergomi érsek, helytartónál (1564). Majd Ungnadrénál, Nyitrán Ocskay János, ki később ugyanezen megyének alispánja lett. Gáspár születési évét nem tudjuk, csak azt, hogy a Thurzók udvarában született s ott is nevelkedett fel, a többi úrfiakkal együtt. A Thurzókról tudjuk, hogy temérdek sokat tettek a hazai műveltség érdekében, s hol se szeri se száma azon jeleseknek, akik az ő kenyerükön éltek és kiket ők tanítottak.¹ Innen magyarázható az a nagy ragaszkodás, mely Ocskay Gáspárt Thurzó Elek fiaihoz, de kivált Kristófhhoz fűzte.

¹ Takáts Sándor: Rajzok a török vil. I. 59.

Nagyon ifjan került a harctérre és esett török fogságba,² Eger tájékán,³ melyből a család csak úgy tudja kiváltani, hogy lemondott a Thurzó örökösök és birtokos elődjeik: az Ujlakyak ellen több mint másfélszázadig folytatott birtokperről.⁴

Az imigyen szabaddá lett Gáspár úrfi visszakerült a Thurzó udvarba és Thurzó Kristófnak lett belső bizalmas embere,⁵ majd pedig halála után özvegyének Erdődy Zsuzsánnának meghatalmazottja, kinek képviselőként részt vett a nádor elnöksége alatt 1614-ben, Nagyszombatban tartott birtokrendező értekezleten és ő intézte el annak pénzügyi részét.⁶

Korán nősült. Neje Aranyady Zsuzsánna, kivel tekintélyes hozományt kapott, mely lehetővé tette, hogy az előző rossz évek alatt idegen kézre került ősi javakat visszaszerezze és más újakkal is gyarapítsa.⁷ Gyermekai: János, Zsigmond, Gáspár, Kristóf és Ferenc. Mint hitbuzgó lutheránus, résztvett a zsolnai és szeredi evangélikus gyűléseken.

Thurzó Kristóf halála után Szaniszló mellé került, ki nagyrabecsülte a művelt és kiváló szónoki képességgel bíró férfiút. Az ő hathatós ajánlatára Nyitra megye ismételtlen választotta követül s ezen minőségben 1620 június 10-én ő fogadta szónoklattal az érkező Bethlent. Ugyancsak Thurzó Szaniszló, a nyitrai fölkelt hadak vezére mellé őt választották meg a lovasok kapitányává, ki híven követte Bethlent Pozsony felé.

Bethlen Gábor és kora elég bő irodalommal bír. Legutóbb is a „Századok“-ban három kitűnő dolgozat foglalkozott vele:⁸ mindháromban megemlékeznek Ocskay Gáspárról, de országos hírével dolgokat nem írnak róla. Pedig egyik jelentékeny tényezője ama nevezetes időknek. Mint előbb jeleztem, követ, lovaskapitány, s végül Pozsonynak előbb helyettes s később főkapitánya. Részletesen foglalkozván az Ocskay-család multjával, módomban van róla részletesebben szólni.

A Pozsony környékén lezajlott harci események nem voltak a legkedvezőbbek. Elült már a lelkesedés; az évek óta

² Ezt Thurzó György nádornak Rajecfürdőben 1615. évi jún. 12-én kelt adományleveléből és a családi iratokból tudjuk.

³ Ocskay Zsigmond végrendelete, melyben kéri az atyafiságot, váltának ki szegény Gáspárt.

⁴ Orsz. Itár: N. R. A. 58/42 és 47/59.

⁵ Thurzó Kristóf: „kedves komájának“ nevezi.

⁶ A családi levéltárban: Erdődy Zs. nyugtatója.

⁷ Pl. Eörvistyén a Hodossy-féle birtokrész.

⁸ Szádeczky-Kardoss Lajos: Bethlen és Trencsén vármegye. (Századok, 1915. évf.)

Peltz Béla: A hainburgi béketárgyalások. (Századok, 1914. évf.)

tartó küzdelemben való kimerülés nyomán csüggedés állott be. Azután meg hanyatlóban volt már Bethlen szerencsesillaga. Békét óhajtottak. A bécsi udvar megkezdte bevált módszerét: a vesztegetést és a visszavonásnak általa elvetett magvai már csíráztak.

A nagy látóköri Bethlen, ki csak igen kevés embert mondhatott őszinte hívének, nagyon megválogatta azokat, kiket főbb állásokba helyezett, sőt azok mellé is rendelt vicéket, nehogy megcsalják. Így tett Pozsonyban, hol Zay Lőrinc főkapitány mellé Ocskay Gáspárt rendelte vicének, majd pedig a viszonyok alakulása folytán 1621 január 4-én a város főkapitányának, míg Zay pusztán a várban parancsnokolt.⁹ Ez alkalommal megszabja fizetését, mely személyére minden hóra fl. 100; minden lovasainak egy-egy hóra 4 fl. fizetése lesz tizenhat lóra,¹⁰ de egyben ellátja utasításokkal, melyekben részletesen előírja mindazt, mit hivataloskodásától elvár. Így körülírja a két kapitány egymáshoz való viszonyát; meghagyja mindkettőnek, hogy egymással egyértelműen ügyeljenek és ha szükség fogja kívánni, egyik a másikat segítse.¹¹ Maga a kirendelés is érthető. Akkor indultak meg a béketárgyalások, melyek eredményétől sokat vártak mindkét félén: de éppen ez az állapot kívánt sok éberséget, mert annak a komolyságában és a fegyverszünetben egyik fél sem hitt őszintén, mint ahogy ezt a későbbi tények igazolták.

Pozsonyban azon időben, melyben elbeszélésünk történik, jelentékeny haderő volt összevonva. Leszámítva a várőrséget, állott ez

a) három hadnagy, névszerint: Kajdáczy Gergely, Békey Gáspár és Dorongh János alatt álló magyar kopjas lovasból Nr. 200;

b) magyar gyalog a vármegyék gyalogságával 1500;

c) gyalog muskétás 600; s végül a városbeliek és a környék beszorult népe 3672. Tehát 5972.¹²

Ekkora haderőnek összevonása és fegyelmezése nagy éberséget és gondosságot kívánt. Utasításában Bethlen részletesen megírja, mit és miként tegyen? Járja meg a strázsa-helyeket, s azokat úgy állítsa fel, hogy kiáltásukat a főstrázsa is meghallhassa. Elrendeli, hogy a városban Szent Mihály kapuja előtt, valamint a város fokain állandó őrség legyen. Nehogy kémek és árulók a Dunán átjöhessenek, arra vigyáztasson, és senkit az ő híre és tudta nélkül át ne engedjenek. Sőt még ha a nádor küldene is át levelet, az is

⁹ Lukinich Imre: Bethlen Gábor és Pozsony. (Századok, 1921. évf.)

¹⁰ Az utasításból, illetve Ocskay feljegyzéséből.

¹¹ U. o.

¹² U. o.

csak a főkapitány tudtával történhessék; nézesse meg a jövő-menők málháját, írásait. A halászok ne mehessenek ki az ő tudta nélkül. Városbeli lakása előtt állandó őrség legyen, ügyeljen a város lakosságára, nehogy valami titkos dolgokat műveljenek. A hadi életre, az ellenségre ügyeljen, puhatolja ki annak állapotát, szándékait, készülődését s erről gyakorta küldjön jelentést a fejedelemnek. Tartson megbízható kémeket. Január 14-én pedig értesíti a brucki tanácskozásról (jan. 16) és ez alkalomból elrendelt 12 napos fegyverszünetről.

Am mindezen rendelkezések, utasítások ellenére Buquoy február 22-én, Erdődy Zsigmond csapatainak segítségével, elfoglalta Dévényt. Elképzelhető a hatás, melyet a hír kiváltott. Bethlen természetesen goromba levelet írt a két kapitánynak, melyben keserű szemrehányással illeti mindkettőjüket, „nem tudjuk mire tartunk két kapitányt abban az helben, holott csak azt sem tudja egyik is közölnök, Pozsonnak az tövében mik történnek“. Meghagyja, hogy rögtön megtorló discursiót tegyenek Dévény ellen. Gyujtsák fel azt, valamint a Horvát-Ujfaluban levő urasági épületeket „ne legyen csak egy embernek is hová szálljon az ellenségnek.“ oda se szállhasson be az ellenség, másutt is hol gondolnátok szükségesnek“.

Személye szerint azonban nem vonta el tőle kegyeit. Így a Vágújhely táján telelő hadak fosztogatásai ellenében az azon a tájon fekvő birtokait, — nevezetesen Ocskót, Örvistyét, Dubovánt — oltalom levelével mentesíti a kiélés ellen. Teszi pedig azon megokolással, hogy mivel Ocskay jelenléte Pozsonyban kívánatos és ezért a maga jószágaira gondot nem viselhet, meghagyja, hogy senki oda szállani, sem azok gondviselőit, cselédségét vagy jobbágyait személyökben, marháikban s egyéb javakban bántani, háborgatni és károsítani, gabonás vermeket fölszedni, a szegénységet hódolásra erőltetni, vagy azok akaratja ellen pénz nélkül valamit elvenni ne merészeljen, mert ilyenért életével fizet.

A hadak élelmezése ebben az időben rettenetes lehetett. A folytonos háborúk, az elvonuló hadak fosztogatása s az ismételt árvizek következtében nyomorgó nép nem bírta a beszállásolások terheit. Hogy ilyen helyzetben elszedték a szegénység utolsó betevő falatját, köztudomású dolog.¹³ Elvitték még a magnak szánt ételmet, bort, természetesen a szegény fuvaros igájával együtt.¹⁴ Így nélkülözött Pozsony

¹³ *Bossányi* írja Thurzónak, hogy a hadak élelmezése nyomorúságos, kenyerök zöld a penésztől stb. (*Thurzó-iratok*.)

¹⁴ *O. L.*: *Dicalis conscript*: „Nincs mit arassanak“ írja az adószedő a Vágmelléki falvakról.

Thurzó György özvegye nem meri elszállíttatni borait Szomolyánról, nehogy elvegyék.

helyőrsége is, felélték a tél folyamán a gabona és takarmánykészletet. Az élelemhiány következtében Ocskay felterjesztést intézett Bethlenhez, ki azonnal intézkedett és elrendeli, hogy Eberhard uradalma és Pethe György birtoka, a helyőrség élelmezésére fordíttassék „ne mondhassa ennek utánna hogy nem volt kinek parancsolni, kivel a város körül való fogyatozásokat és szükségét véghez vihette volna“. Ugyanezen alkalommal értesíti, hogy a helyőrség pótlására Turóc 40, Bars 47, Trencsén 47, Árva 47 és Zólyom 47 embert küld.

Dévény elvesztése miatt Tolnay János volt parancsnok fogságba került. Űgye az országgyűlés előtt tárgyalatván, Bethlen meghagyja Ocskaynak, hogy kísérőket rendelvén melléje, küldje Nagyszombatba, „mentse magát mi előttünk és az ország előtt“.¹⁵ Nehány apróbb jelentőségű meghagyáson kívül (pl. metélő szabó küldése stb.) nincs más adatom róla, mint az, hogy Ocskay Bethlent duboványi birtokán vendégül látta.

Feloszlottak a hadak, visszavonulásukban rengeteg kárt és pusztítást okozva. Azok kiknek Pozsony közelében voltak birtokaik, siettek behódolni. Elsőnek természetesen Thurzó Szaniszló, kit követtek a kisebbek. Szeptember hóban Ocskay már mint a nyitrai lovasság kapitánya kap meghívót Bethlentől. Nem volt szükség reá Pozsonyban, visszakerült megyéje lovasságának élére. Télire már otthon volt birtokán, néha-néha megfordult Thurzó udvarában, de már nem volt a régi. Elfeledték. Vagyonát, melyet sok adósság terhelt, gyermekei csak később tisztázták. Pereskedéseit is azok vitték tovább, mert már 1628—29-ben nem élt. Még arra sincs pontos adatunk, mikor és hol halt meg. Egy 1628—29. évi periratban olvasom, hogy a per lefolyása alatt mult ki. Sírjának nem találtam nyomát sem a leszetei, sem a duboványi templomokban. Talán Galgócon — hol háza volt — pihennek csontjai.

Follajtár József.

¹⁵ 1621. ápr. 1-ei levele.